

Kitap İncelemesi (Book Review)

Yeni Düşünceler, 2021, 15: 160-169

Rufen Oral¹

Orcid No: 0000-0001-7400-3747

¹ Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı.

sorumlu yazar: rufenoral@hotmail.com

Anahtar Sözcükler:

Korku Kültürü, Risk, Güvenlik, Medya.

Keywords:

Fear Culture, Risk, Security, Media.

Korku Kültürü - Risk Almamanın Riskleri

Culture of Fear - Risk-Taking and The Morality of Low Expectation

Alınış (Received): 07.02.2021

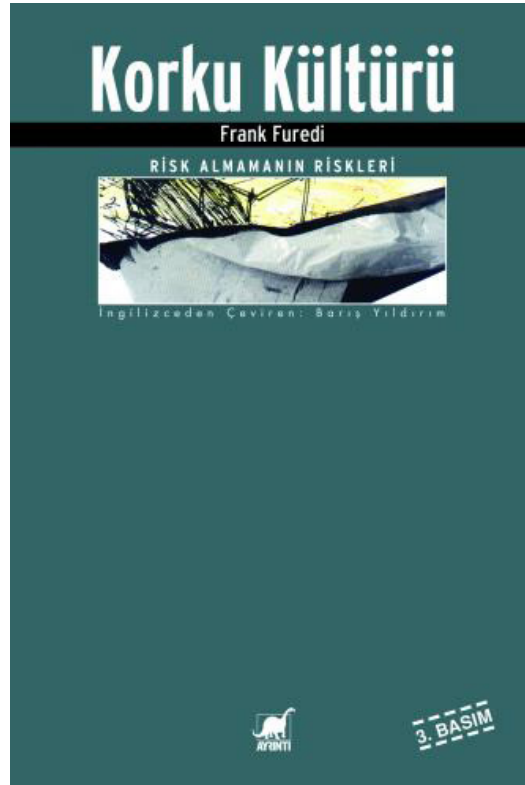
Kabul Tarihi (Accepted): 30.03.2021

ÖZ

Bu çalışmada, Frank Furedi tarafından yazılan Korku Kültürü-Risk Almamanın Riskleri (2017, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3.Basım 262 Sayfa, ISBN: 978975539-506) adlı kitap incelenmiştir. Furedi günümüzde çevresel ve teknolojik tehlikeler nedeniyle korku, kaygı ve güvensizlik içinde yaşayan insanların risk almaktan kaçınmak için nasıl çaba gösterdiklerini anlatmaktadır. Ancak korkunun korkuyu doğurduğunu ve risk almanın son derece yapıcı ve üretken bir süreç olduğunu tartışmaktadır. Yazar, okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırarak, çözülen topluluklar yerine risk alarak özne olma cesaretini gösteren insanların oluşturabileceği yeni yapılar ve farklı bir dünya önerisi sunmaktadır.

ABSTRACT

In this study which is written by Frank Furedi is examined. The book's original name is Culture of Fear-Risk-Taking and The Morality of Low Expectation (2017, İstanbul, Published by Ayrıntı, 262 pages, ISBN: 978975539-506). Furedi explains the people who avoid taking risks because of their fears and worries. The authors, who discussing fear causes fear and taking risk is very important, makes reader a different view and the authors ecommend us a new world that includes the people who aren't dissolved communitites but taking risk will be beter.

GİRİŞ

Ayrıntı Yayınları tarafından, 2001 yılında Korku Kültürü-Risk Almanının Riskleri adlı eserin birinci basımı yayımlanmıştır. Eserin İngilizce baskısı Cassel/1998 yılında yayımlanmıştır. Orijinal adı Culture of Fear-Risk-Taking and the Morality of Low Expectation olan eser, Barış Yıldırım'ın çevirisi ile Türkçe literatüre kazandırılmıştır. Bu çalışmada, eserin 3. baskısı (2017) incelenmektedir. 7 ana bölümden oluşan kitapta Furedi; risk, panik, taciz, tehlikeli yabancılar, güven sorunu ve yeni etiket konularını kendi içerisinde alt başlıklara ayırarak ve örnekler vererek okuyucuya geniş bir bakış açısı ile sunmaktadır. Toplumda yaygın olan çoğunluk bir grubun riskli davranışı göze alan diğer kişilere karşı “bizi riske atıyorsun” suçlamasında bulduklarını, dolayısıyla toplum olarak pasif yaşama sürüklendiğimizi ve pasif yaşamın, sağlığınıza pasif içicilikten bile daha fazla zarar verebileceğini anlatmaktadır. Bu kitabı risk almanın çoğu zaman yaratıcı ve yapıcı bir girişim olduğu düşüncesiyle yazdığını belirten yazar, günümüzde risk almayı olumsuzlama çabaları nedeniyle insanlarda keşfetme ve deney yapma ruhunun da yok olduğunu vurguluyor.

Furedi, gündelik hayatımızda kullanılan dilin, sorunları ve olumsuz olayları ölüm kalım meselesi haline getirme eğilimi yansıtarak; “salgın”, “veba”, “sendrom” gibi sözcüklerin sıklıkla kullanıldığını, kurumsal ve medya araçlarının da katkısıyla sorunların abartıldığını ve bize panik havasının hakim olduğu bir dünyada yaşadığımızı hatırlatıyor. Yazara göre yeni tehlikelerle ilgili korkulu rivayetler, insanların korku ve kaygılarını hem artırıyor hem de var olan korkularını daha da güçlendirip yaşam biçimlerini değiştiriyor. Korkunun zihinlere hâkim olması nedeniyle sorunlar ve zorlukların abartıldığını bu nedenle çözüm yollarının göz ardı edildiğini ifade ediyor. Korkulu rivayetlerin yalnızca zararsız ritüeller yaratmakla kalmayıp zararlı sonuçları olan uygulamalara nasıl yol açtığını ise kızamık, kızamıkçık ve kabakulak aşılarını içeren karma aşı (MMR vaccine) tartışması üzerinden şöyle aktarıyor:

Andrew Wakefield adlı bir gastroenterologun 1998 yılında *The Lancet*'te yayımlanan bir çalışmasında; karma aşının çocuklarda bağırsak rahatsızlıklarına ve otizme yol açtığı belirtilmiştir. Ancak bu çalışma, 12 vakaya dayanılarak yapıldığı halde, çalışmayı yapan yazarın yaptığı spekülasyon ve bazı medya kesimlerince bu çalışmanın kesin bir kanıt olarak ele alınması yüzünden ana babaların zihninde sadece “otizm” sözcüğü kalmıştır. Diğer taraftan Finlandiya'da 1.8 milyon çocuk üzerinde gerçekleştirilen, dünyanın en büyük çalışmasında ise aşı ve otizm arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. Ancak zihinlere hâkim olan korku, ana babalardaki paniği dindirmeye yetmemiş ve aşı kullanımı hızla düşmüştür (Furedi, 2017: 12).

Furedi, dünyayı tehdit eden şeylerin ne “Frankenstein gıdalar”, ne cep telefonları ne hücre araştırmaları ne de yeni teknolojiler olmadığını belirterek bilimin ve dehanın bu başarılarının insanlığın olumlu yönlerinin bir parçası olduğunun altını çizmektedir (2017: 20).

Giriş bölümüne “Risk Altında mıyız” sorusu ile başlayan yazar; “Risk Bilinci, Güvenliğin Yüceltilmesi ve Çaresiz İnsanoğlu” başlıkları altında geline nokta şöyle açıklıyor: Medyanın risk konusuna ilgisinin artmasıyla “risk toplumu” ve “risk algılaması” gibi kavramlar sıklıkla kullanılmakta ve tehlikelere karşı bizi uyaran sözde uzmanların çoğalması sayesinde neyin güvenli, neyin riskli olduğu konusunda kafalar karışmaktadır. “Kalp krizine karşı aspirin almak doğru mudur? Yoksa ülser gibi yan etkiler yüzünden uzak mı durmak gerekir?” örneklerinde olduğu gibi ikilemlerin insanoğlunun etrafını sarıp sarmaladığını ve evde, okulda, işyerinde vs. herkesin risk altında olduğu konusunda hemfikir olduğunu ancak bizi öldüren risklerin, bizi paniğe sokan ve korkutan risklerle aynı olmadığını, konuya bu perspektiften daha geniş bakmak gerektiğini vurguluyor (Furedi, 2017: 30-33).

RİSK PATLAMASI

Yazar, kitabın birinci bölümünde risk patlaması konusunda risk ve tehlikeyi dört alt başlık altında tartışmaya açıyor. İlk olarak riskin, belirli bir toplum ve bağlam çerçevesinde tanımlanarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek öncelikle risk patlamasında; sorunun belirlenmesi gerektiğini, insanların tehlike algılarıyla söz konusu kaynaktan gerçekten zarar görmeleri olasılığı arasında neredeyse hiç ilişki olmadığını şu örnekle açıklamaktadır: 1996 yılında İngiltere’de başlayan “deli dana” hastalığı paniği yüzünden kırmızı et ithali yasaklanmıştır. Binlerce çiftçi geçim sıkıntısına düşmüş, risk altında olmadığı halde binlerce insan da kırmızı et yemeyi kesmiştir. Oysa o dönemde sigaraya ve trafik kazalarına bağlı ölüm sayıları çok daha fazla olmuştur. Risk kaygısındaki patlama bir bütün olarak toplumun tahayyülünde gerçekleşirken, riskin algılanış biçimi de tarihsel süreç içinde olumludan olumsuzla doğru bir gidişat göstermiştir. Yakın zamana kadar hem iyi hem de kötü risklerden bahsedilirken olumlu çağrışımlar, zamanla yerini kınamaya bırakmıştır. Kamuoyu sadece teknolojik yenilikleri değil gündelik yaşam pratiklerini de tehlikeli görme takıntısı içinde düşmüştür. Furedi, bu nedenle risk bilincinin toplumsal bağlamda farklı boyutlarıyla ele alınması gerektiğini belirtiyor (2017: 43).

Furedi, “Tehlike Enflasyonu” adını verdiği bir diğer alt başlıkta; günümüzde adeta sistematik bir biçimde risk enflasyonunun üretilmekte ve yaşanmakta olduğunu açıklıyor. (Yazar, bahsettiği artan risklerin son on yılı kapsadığını belirtmektedir. Kitabın yazım yılı - 1998- dikkate alındığında bu risklerin günümüzde artarak devam ettiğini söyleyebiliriz). Yediğimiz gıdaların, içtiğimiz suların, kullandığımız telefonların, küresel ısınmanın, AIDS ve diğer bulaşıcı hastalıkların tehlikeler saçtığını ve tehditler oluşturduğunu anlatan Furedi, Arno Karlen’in *Plaque’s Progress: A Social History of Man and Disease* (Vebanın İlerleyişi: İnsan ve Hastalıkların Toplumsal Tarihi) ve Laurie Garret’in *The Coming Plaque: Newly Emerging Diseases in a World out of Balance* (Yaklaşan Veba: Dengesi Bozulan Dünyada Yeni Hastalıklar) kitaplarının Atlantik’in her iki yakasında büyük bir etki yarattığını ve Karlen’in kitabında; vebanın yeniden farklı bir şekilde hortlaması, yeni bir öldürücü grip virüsü, havayoluyla bulaşan ateşli bir hastalık veya diğer hayvan türlerinde yaşayan insanların bilmediği mikroplar gibi etkenler sonucunda “küresel çapta kitlesel ve topyekûn bir ölüm” yaşanabileceğinin anlatıldığını aktarıyor (1995:276). Furedi, dolayısıyla insanoğlunun varlığını hangi hastalığın tehlikeye sokacağına belirsizliği olsa da korkuların onları keşfetmeyi beklediğinin altını çiziyor. Hastalık korkularındaki ortak noktanın, tehlikenin boyutunu sistematik olarak abartılmasına bağlayarak korkunun bir araç olarak kullanılmasının oldukça yaygınlaştığını dile getiriyor (2017: 51). Amerikalı eleştirmen Susan Sontag’ın (1990: 28) “bu kadar çok insanın, en aşırı felaketleri öngörmeye böylesine hazır olması toplumdaki bir soruna işaret etmektedir” sözüne de dikkat çekiyor.

Yaklaşık son bir yılı aşan süreçte küresel çapta yaşanan Covid-19 salgını adeta bize Karlen’in öngörülerinin gerçekleştiğini göstermektedir. Furedi ise kitabında bize bu pandemi sürecinde yaşadığımız korkuların, kaygıların, tehlikelerin, paniklerin ve güvensizliklerin toplumsal bağlamda nasıl ortaya çıktığını anlatarak cesur özne olabilme önerisiyle etrafımızı kuşatan risk ve korkular karşısında nasıl durabileceğimizi göstermektedir.

Batılı kamuoyunun medya aracılığıyla yeni birçok tehlikenin farkına vardığını ve yeniliklerin “Yan Etki Korkusu”nu da beraberinde getirdiğini üçüncü alt başlıkta tartışan Furedi; Afrika’da Ebola’dan ölenlerin haberi yapıldığı zaman korku ve kaygı uyandırıldığı dönemde aslında uyku hastalığı yüzünden çok daha fazla kişinin öldüğünü, bu nedenle medyanın trajedileri nasıl ele aldığına bakılması gerektiğini dile getirmektedir. Uzmanların riskleri, “doğal” ve “yapma riskler” olarak ikiye ayırdığını ancak bunları birbirinden ayıran net bir çizgi olmadığını çünkü teknolojik yenilikler sayesinde sellerin, depremlerin ve fırtınaların neden olduğu zararların en aza indirildiğini bunun sonucunda da tehlikenin temel

kaynağının insanoğlu olduğu kanısının yaygınlaştığını aktarıyor. Trafik kazalarının, kimyasal kirliliğin ve şiddet içeren suçların ise sellere ya da şimşeklere göre daha fazla ölüm ve yaralanmalara yol açar hale geldiğini bu nedenle tehlike bilincinin daha çok tehlikeye, yani insan yapımı risklere yoğunlaştığını anlatıyor. Teknolojik yeniliklerin yan etkileriyle beraber güçlü bir korku ortaya çıkararak risk bilincini şekillendirdiğini belirten Furedi, yan etkilerin yararlıdan daha baskın çıktığını açıklamak için *Manş Tüneli* örneğini vermektedir: Fransa ve İngiltere’yi birleştirecek tünel inşaatı ile ilgili medyanın eğilimi risk ağırlıklı olmuştur. Tartışmalar, ölüme yol açacak birçok kazadan, tünelin teröristler tarafından havaya uçurulabileceğine hatta tünel aracılığıyla İngiltere’ye kuduz mikrobunun bile geçebileceği üzerinde dururken, yaşam standardının yükselebileceği ve insan dehası bir proje olabileceği göz ardı edilmiştir. 1996 ‘da bir kamyonca çıkan yangın nedeni ile tünel kısmen kapatılınca adeta kuşkucuların iddiaları doğrulanmıştır. Oysa kuduz ve terörizm konusundaki korkuların kaynağı, tünel değil var olan korkulara biçim sunmasıdır diyen yazar toplumsal kaygılar yaygın olsa da bu kaygıların teknolojik süreç karşısında gelişen tepkiler olmadığını idrak etmek gerektiği düşüncesiyle konuya eleştirel yaklaşıyor (2017: 58-63).

Furedi, riskleri özellikle yoğun olarak korkulan riskleri, gözlerden uzakta ve harekete geçmeye hazır beklediğini, “Gizli, Görünmez ve Giderek Kötüleşen Tehlikeler” alt başlığı ile anlatıyor. Bu görünmez risklerin, HIV’den toksik atıklara kadar geniş bir alanı kapsadığını, gözle görülemeyen risklerle ilgili olarak güneş ışınları ve yüksek gerilim hatlarını örnek veriyor. Daha düne kadar faydalı olarak bilinen bu iki örneğin günümüzde bilimsel tezatlıklara rağmen kansere neden olduğunun iddia edilmesiyle, güvenli olduğu düşünülen süreçlerin artık yeniden gözden geçirilir hale geldiğini de hatırlatıyor. Ayrıca yazar, bu sağlık risklerinin özellikle Amerika’da ve İngiltere’de toplumsal kaygı halini aldığı, biyolojik ve kimyasal toksinlerden insani toksinlere geçildiğini, insani ilişkilere dair korkuların yapısı ve dinamiği ile çevre ve teknolojiye dayalı korkuların benzeştiğini Amerika’da “toksik aile” teriminin sıklıkla bu bağlamda kullanılan bir kavram olduğunu vurguluyor (2017: 69-73).

NEDEN PANİĞE KAPILIRIZ?

Furedi, kitabın ikinci bölümüne “Neden Paniğe Kapılırsınız” sorusu ile başlıyor. Bazı yazarların bu konuya bakış açılarının farklılık göstermesinin nedenini, toplumsal, kültürel ve politik görüşlerinin farklılık göstermesine bağlıyor. Çoğu gözlemcinin toplumda korku üretilmesine karşı kayıtsız kalması hatta olumlu tepki vermesi yüzünden sosyolojik çalışmaların da yetersiz olduğuna dikkat çekerek paniklerin “duyarlılıkta artış” olarak görülmesini daha mantıklı bulduğunu belirterek yeni keşfedilen risklerle ilgili iddiaların sorgulanmamasının tehlike beklentisini yaygınlaştırdığını, bu konuyu inceleyen çalışmalarda da tehlikeye karşı tepkiyi sona erdirmek yerine, tepkinin normal kabul edilmesi yönünde uğraş gösterilmesini eleştiriyor (2017: 81-89).

Yazar, medyanın toplumun risk algılayış biçiminin şekillenmesinde kilit bir rol oynadığını, belirli suç ve hastalıklara vurgu yaparak kamuoyunda tehlike duygusunu arttırdığını düşündüğünü söyleyerek konuya “Teknik Açıklamalar” şeklinde yaklaşıyor. Ancak yine de bilgi edinme kanalı olarak çoğu insanın medyayı kullanmasını ve medya manipülasyonu ile de panik durumuna geçilmesinde medyanın tek başına suçlu olmadığını belirtiyor. Toplumun risk saplantısının bilimsel, tıbbi ve istatistiksel araştırmaların gelişmesinin sonucu ile orantılı olduğunu açıklayan yazar, 1952’de 12.000 kişinin Londra’da hava kirliliği yüzünden öldüğünü, 1962 yılında da *The Times*’ın “Hava Kirliliği Akciğerleri Mahvediyor: Londra’da 55 kişi öldü” gibi bir başlık attığını, yine Londra’da 1962 Aralık ayında 136 insanın sis ve hava kirliliği yüzünden öldüğünü, ancak kamuoyunun bu olaylara büyük bir tepki vermediğini belirtiyor. Söz konusu olayların eğer günümüzde yaşansaydı, Çernobil felaketine denk gelebilecek bir olay olabileceğini vurgulayarak, tepkideki bu farkın nedenini ise o tarihteki Londra’lılara göre günümüzdeki insanların kendilerini daha güvende

hissetmiş olmalarına bağlıyor (Furedi, 2017: 89-94). Son dönemde yaşadığımız küresel Covid-19 salgınında, medya aracılığıyla iletilen günlük vaka ve ölüm istatistikleri de insanların korku ve tepkilerinin artmasına yol açmaktadır. Furedi'nin tespitinde olduğu gibi kendisini güvende hisseden günümüz modern toplum bireylerinin birçoğu da açıklanan bu veriler karşısında korkuya kapılarak adeta panik yaşamaktadır.

Furedi, riskin gelişimini bilimsel ilerlemeyle ilişkilendiren bazı yazarların görüşlerine yer vererek “Bilginin Sonucu Olarak Risk” konusunu irdeliyor. Lubbe'nin görüşleri doğrultusunda; “Yapma riskler”in geçmişteki “doğal” risklerden farklı olduğunu, teknik ilerlemelerin doğal risklerden korunmayı sağladığı için sel, yıldırım ya da doğal tehlike nedeniyle aklıktan ölenlerin sayısının Amerika’da ve Avrupa’da neredeyse sifıra indiğini ancak bu durumun her yerde geçerli olmadığını çünkü yeterli yiyecek bulamadığı için ölen insan sayısının, gıdalardaki toksik katkı maddeleri yüzünden ölenlerin sayısından fazla olduğuna dikkat çekiyor. Batı dünyasında bir orman işçisinin geleneksel tehlike nedeniyle ölüm riskine göre kimya sektöründe çalışan bir işçinin yüksek teknolojiye kaynaklanan bir tehlike nedeniyle ölüm riski on sekiz kat daha düşüktür (1993: 25). Furedi’de bu görüşe dayanarak riskin teknolojik ilerlemeler sonucu oluştuğu varsayımının yalnızca bir ölçüde geçerli olabileceğini anlatmaktadır.

Furedi bu konuda bazı yazarların görüşlerini de yer veriyor. Risk kaygısına teknolojik vurgu yapılması yüzünden risk algısının toplumsal boyutunun göz ardı edildiğini anlatıyor. Riski inceleyen Lash ve birçok sosyologa göre; sosyal eşitsizliklerden bağımsız olan riskten, hiç kimse muaf değildir. Riskin Çernobil mi, AIDS mi, yoksa sera etkisi mi olduğu hiç fark etmiyor ve bu görüşü savunan yazarlara göre; “risk toplumunda tehlikenin nüfusa dağılımı eşitsizliklerden bağımsızdır; bu dağılım ulusal ve sınıfsal sınırları aşar” (Lash vd. 1996: 2). Furedi’ye göre bu mantıkla bakılırsa, fakir bir köylü ile konforlu bir yaşam süren mühendisin çeşitli tehlikelerden kaynaklanan risklerle karşılaşması aynı derecede olacaktır (2017: 98).

Risk konusunda hâkim olan teknik yaklaşımın, tehlikeleri teknolojik ilerlemelere bağladığını belirten Furedi, (2017: 99-102) teknoloji ve doğanın fetişleştirilmesine karşı olan kişilerin bile riski, toplumsal ve tarihsel bağlamın içine yerleştiremediklerini, oysa riski yalnızca teknik açıdan incelemenin riskin altında yatan toplumsal süreçleri küçümsemek anlamına geleceğini açıklıyor. Sağlık, gıda ve çevre gibi konularda yaşanan panik patlamalarının altta yatan bir sorunun belirtisi olduğuna işaret eden yazar, toplumsal düzende yaşanan değişimin sorunların çözümü olarak değil kaynağı olarak algılanması halinde kuşkuyu da beraberinde getireceğini anlatıyor. Değişim anlayışının bu nedenle risk psikolojisinin hep bir parçası olarak ortaya çıktığını da ekliyor. Risk teorisyenlerinden olan Beck ve arkadaşları tarafından yazılan bir kitapta yazarlardan birinin görüşü olarak; toplumun değişime yabancılaşması yüzünden geleceğin garip bir yer olarak hayal edildiği, medyanın geleceği günümüze kıyasla adeta bilimkurgu tarzı insani olmaktan çıkmış bir şekilde yansıttığına değinmektedir (1994:7). Furedi, ayrıca Luhman’ın şu sözüne dikkat çekiyor: insanlar için “gelecek bugün alınan kararlara giderek daha bağımlı hale geliyor” (1993:147). Bugünkü davranışlarımız nedeniyle insanların gelecekte karşılaşabileceği tehlikeler de artabilir diyerek bu mantıkla riski azaltmak için gelecekteki bazı sonuçlara neden olacak davranışlardan mutlaka kaçınmamız gerektiğini vurguluyor.

Furedi, kapitalist toplumda güvenin yok olmasının doğrudan ekonomiyle ilişkilendirilemeyeceğini belirterek sağlık, suç ve kişisel güvenlik gibi konuların bireyselleşmede önemli bir rolü olduğuna da değiniyor. İnsanları birbirine bağlayan geçmişteki kooperatif, sendika vs. gibi dayanışma kurullarının yerini günümüzde daha zayıf olan danışmanlık hizmetlerinin aldığını bu nedenle toplumsal yalıtılmışlık oluştuğunu ve bunun da güvensizlik duygusunu artırarak paniğe doğru gidiş eğilimi yaşattığını belirtiyor. Günümüz toplumunun risk ve güvenlik saplantısını anlamının yolunun ancak tutum ve

davranış biçimlerini olduğu gibi kabul etmekle anlaşılabilirliğini vurguluyor. Aksi takdirde kontrol duygusunun kaybedilmesi ile en temel insani faaliyetlerin bile güvenlik sorununa dönüşebileceğini, kuşkuculuğun takıntı derecesinde arttığını, paniğe kapılma eğiliminin güçlendiğini söyleyerek sorun çözme becerisini yitiren bireyde güvensizlik duygusunun da arttığını anlatıyor (2017: 109-113).

TACİZ KÜLTÜRÜ

“Taciz Kültürü”nü, üçüncü bölümde tartışmaya açan Furedi, çevre kirliliği konusundaki kaygılarla varoluşsal ve ahlaki korkuların iç içe geçtiğini ve bireyin kirletilmesi ya da taciz konusunda saplantılı bir dönem yaşadığımızı vurguluyor. “Tacizin Normalleşmesi” ile toplumsal yapıda güvensizliğin hâkim olmasına bağlı olarak gündelik yaşamda insanların zihninde vahşi sapıkların sürekli kendilerine kurban aradığı düşüncesinin hâkim olduğunu, öyle ki anne-babaların bakıcılara, öğretmenlere, akrabalara, komşulara ya da öğretmenlerin anne-babalara kadar çok geniş bir yelpazede masumiyet şüphesi ile güvensizlik duygusu yöneltmelerinden bahsediyor. Taciz deneyiminin rutinleştirilmesi yüzünden özellikle de çocuk söz konusu olursa insan davranışlarındaki en küçük şüphenin bile sapkınlık olarak yorumlandığına dikkat çekiyor. Batı kültüründe özellikle taciz teriminin sık kullanılması ve taciz olarak tanımlanan olayların sayısındaki artışın bu olguyu önemli hale getirdiğini söyleyerek, hatta bütün medya organlarının da bu konuyu bir saplantı haline getirdiğini, talk showlardan pembe dizilere kadar bu temadan yararlandığını vurguluyor. Tacizin sıradanlaştırılması ve geçmişteki bazı kötü alışkanlıkların taciz olarak adlandırılmasının risk enflasyonu gibi tacizin de abartılmasına yol açtığı düşüncesini okuyucuyla paylaşıyor (2017:114-119).

Furedi, gündelik yaşamın büyük bir sınava dönüşmesi ve modernitenin de ortaya çıkmasıyla olumsuz deneyimlerle karşılaşan insanların kendilerini zayıf ve güçsüz hissettiklerini, çaresiz bireyin bir suç ya da taciz olayı karşısında açılan yaralarını kapatamayacağı düşüncesine kapıldığını belirtmektedir. Üstelik “taciz döngüsü” tezini savunanlara göre taciz kuşaktan kuşağa geçebilecek ve bu bakış açısı ile taciz eden kişi çocukken tacize uğramış, onun kurbanları da aynı suçu işleyecektir. Ancak Furedi çocukluktaki şiddet deneyimini, yetişkinlik dönemi suçlarının sorumlusu olarak görmenin toplumu aklamak olacağını, bu yaklaşımla tacizin asla sonu gelmeyen ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir hastalık haline geleceğini, ayrıca taciz kültürünün kişisel güçsüzlüğü olumlayarak insanların hedeflerini aşağıya çekeceğini vurguluyor (2017:132-139).

Yazar, baş edememe sorunu ile tacizin aynı hat üzerinde kurgulanması nedeniyle tacizin kapsamının genişletildiğini ve bireyin baş edemeyeceği varsayılan durumlarda sayısal artış yaşandığını açıklıyor. Günümüzde davranışların tıbbileştirilmesiyle uzmanlık ve danışmanlık hizmetlerinin kurumsallaştığını, sorunlarıyla baş edemeyen yetersiz insanların danışmanlık olgusu ve uzman desteği almasının kaçınılmaz hale geldiğini belirterek bu çerçevede taciz kültürünü de insanların kendilerini bağımlı ya da hasta olarak görmelerinde bir araç olarak değerlendiriyor (Furedi, 2017:139).

Birçok yazarın mağdur ya da kurban kültürünün yaygınlaştığına dikkat çektiğini belirten Furedi, ABD’de özellikle mağduriyet kurumunun çok geliştiğini, BBC’nin Prenses Diana ile yaptığı meşhur röportajın adeta kurbanlar çağının sembolü olduğunu anlatıyor. Ayrıca İngiltere’de bir dönem çocukken sünnet olmuş erkeklerin bile kampanyalarla olumsuzlanması yoluyla sünnetin çocuk tacizinin bir türü olarak yansıtılmasının söz konusu olduğunu aktarıyor. Herkesin risk altında olduğu düşüncesiyle kurban kimliğinin abartılması sonucunda öznenin çaresizleştirildiği yaklaşımını öne sürüyor (2017:145-147).

TEHLİKELİ YABANCILARLA DOLU BİR DÜNYA

Furedi dördüncü bölümde okuyucuya; “Tehlikeli Yabancılarla Dolu Bir Dünya”nın resmini çiziyor. İhtiyat ilkesinin kurumsallaşması ile toplumun her alanında ihtiyat ölçüsü ile davranan bireyin kazançlı çıkacağı düşüncesinin yerleştirildiğini oysa insanların zaten felaketlere karşı önlem alma konusunda her zaman sağduyulu olduklarının altını çiziyor (2017:157).

Çocukların geçmişe nazaran günümüzde çok daha az güven içinde olduklarını belirten Furedi, günümüzde güvenlik duygusuna daha çok ihtiyaç duyulduğunu bu nedenle yetişkinlerin çocuklarını yabancıardan uzak tutma ve onları tehlikeli görme eğiliminde olduklarını anlatıyor. Yabancılaşma süresinin ilişkilerdeki belirsizlikler nedeniyle çeşitlendiğini, ana babaların çocuklarını, doktorların hastalarını tanıyamaz hale geldiğini ve korkunç tehlikelerin yaşanmasının da kaçınılmaz olduğunu belirtiyor. Ayrıca yazar, yabancıların sadece tanımadığımız değil aynı zamanda güvenmediğimiz insanlar olduğunu ve yine karşımıza ihtiyat ilkesinin kullanılmaması gereken bir tavır olarak çıktığını hatırlatıyor (2017: 165-166).

İhtiyat ilkesinin çocukluk döneminde çok kullanıldığını belirten Furedi, çocukların sürekli gözetlenmesini eleştiren kişilerin, sorumsuz ana baba olmakla suçlandığını ve ana babaların çocukları sürekli olarak koruma ve denetlemeye çalıştıklarını vurguluyor. Diğer yandan özgürlüğü ve oyun alanı kısıtlanmış çocukların yabancılarla ilişki kurma konusunda da sürekli eğitildiğini dolayısıyla bu durumun çocuğun çaresizliğinin ve bağımlılığının artmasına ve olgunlaşmamasına yol açtığını kaydediyor. Furedi, çocukları bilinmeyen risklerden ve yabancıardan koruma adına yapılan tüm bu yaşamsal düzenlemelerin ortaya çıkardığı asıl paradoks olarak çocuğun, hem ebeveynlerine olan bağımlılık düzeyinin uzaması hem de deney yapma imkânının kısıtlanması ile sonuçlanacağı çıkarımına varıyor (2017: 168-174).

Furedi, aile ve cinsel şiddet konusunda yapılan çoğu araştırmanın ABD ve İngiltere’de üniversite kampüslerinde öğrenciler üzerinde gerçekleştirildiğini ve bu araştırmalar sayesinde özellikle ABD’de üniversite yaşamıyla cinsel şiddetin özdeşleştirildiğini belirtiyor. Bu bağlamda kitabında “Dünyadaki En Tehlikeli Yer” olarak Üniversite kampüslerinden bahsediyor. ABD ve İngiltere’de üniversite kampüslerinin paniklere elverişli, cinsel şiddetin, alkol ve uyuşturucunun yaygın olduğunu ve korkulması gereken riskli yerler olarak görüldüğünü açıklıyor. Ayrıca üniversitelerin tehlikeli yerler olarak görülmesinin arka planında, kampüs güvenliği meselesinin ortaya çıkışını, insan ilişkilerinin denetlenmesi ile varoluşsal kaygıların iç içe geçişini görüyor ve bu nedenle savunmasız ruh hali ile yabancılaşma duygusunun ağır basması neticesinde bireyin panik eğilimine yöneldiğini açıklıyor (2017:174-180).

İNSAN KİME GÜVENEBİLİR?

Furedi tehlikeli yabancılarla dolu bir dünyanın ardından güven sorununu irdeleyerek “İnsan Kime Güvenebilir” tartışması ile beşinci bölüme başlıyor. Yabancılar ve riskler karşısında artan korku hissinin, güvenin azalmasıyla doğru orantılı olduğunu belirterek Amerikalı bir sosyal bilimci tarafından söylenen “komşusuz mahalleler” kavramına değiniyor. Bu kavramın özellikle İngiltere ve ABD’de çocuklar üzerinde yetişkin denetiminin yaygınlaşmasıyla ortaya çıktığını söyleyerek, ana babaların çocukların sosyalleşmesinde ve eğitiminde semtteki diğer yetişkin insanlara karşı riskli ve yabancı gözüyle baktıkları için güvenlik konusunun saplantıya dönüştüğünü anlatıyor. Diğer taraftan Almanya’da ise tam tersi bir yaklaşım ile ana babaların çocuklarını daha az kısıtladıklarını ve onların başkalarına güvenebileceği düşüncesine sahip olduklarını belirtiyor. Ayrıca İngiltere’de sendikaların etkinliğini yitirmesi ile dayanışma ruhunun zayıflatıldığını, neredeyse bütün kamusal kurumlara katılımda düşüşler olduğunu ve kurumların otoritesinin zayıflamasının aynı

zamanda politikacılara ve hükümete de yansiyarak “kimseye güvenmeyin” mesajının ortaya çıktığını ifade ediyor (2017:181-185).

“Uzmanlık Sorunu”nu, uzmanlara duyulan güvenin azalması ve medyanın bilimle ilgili değerlendirmelerini olumlama yerine düşmanca ve eleştirel bir yöne doğru kaydırmasıyla ilişkilendiren Furedi, toplumda bilime karşı bir güvensizlik ve kuşkuculuk oluştuğunu vurguluyor. Burada Beck’in, *Risk Toplumu* yaklaşımına değinerek onu, bilime güvensizliğin nasıl ortaya çıktığını incelemek yerine, bunun haklılığını savunmaya çalıştığı için eleştiriyor. Toplumdaki kuşkunun, daha çok deney ve yeniliklere karşı olduğunu, özellikle genetik ve üreme teknolojisindeki bilimsel ilerlemeyi eleştirenlerin Tanrı’yla aşık atanlar olarak görüldüğünü, bu yeniliklere eleştirel yaklaşan uzmanların ise olumlandığını vurguluyor. Gündelik yaşamın profesyonelleşmesinin uzmanlık ve danışmanlık alanlarını bir hayli çoğalttığını ve kurumsallaştırdığını, aslında bu kurum ve argümanların insanların kendi kendilerine yetersizliği fikri ile özgüven eksikliğini perçinlediklerini ifade eden Furedi, geçmişte tavsiye ve yol gösterenlerin sadece din adamları olduğunu, günümüzde ise danışmanlık alanında devasa bir patlama olduğunu anlatıyor. Ayrıca diğer yazarların danışmanlığın yararlarını ispatlayan bir çalışma olmadığı halde bu olguyu sorgulamamalarını da eleştiriyor (2017:186-189).

Güven sorununun oluşmasında toplulukların çözülmesi ve bireyciliğin güçlenmesinin önemli bir yeri olduğunu söyleyen Furedi, (2017:196-197) çıkarıcı ve yalıtılmış bireylerin toplumsal dayanışmaya zarar vereceğine dair öngörülerin 19.yüzyılda Durkheim tarafından ortaya koyulduğunu, yine günümüzde birçok yazarında bireyciliğin güçlenmesi ve ikincil kurumların dağılmasıyla güven ilişkilerinin ciddi zarar gördüğü üzerinde durduklarını belirterek Francis Fukuyama’nın *Trust* (Güven) kitabındaki tezin ve ana fikrin de bu şekilde olduğunu hatırlatıyor.

Çaresiz öznenin güven sorununu, özünde kendisine güvenememe sorunu olarak değerlendiren yazar, kahramandan kurbanı geçişi de yeni ve mütevazı bir özneliğin göstergesi olarak görüyor. Güven sorununun kaynağında, gündelik hayatımızdaki profesyonellerin bize sunduğu çaresizlik hissi ile kendimizi zavallı görmemiz, ihtiyatlı olma ve riskten kaçınma çabalarımızın yer aldığını belirtiyor (Furedi, 2017: 203). Gündelik yaşamda yazarın vurguladığı gibi artık çoğu insan kendisini çaresiz özne konumuna yerleştirmekte, en ufak bir sorun karşısında bile doğrudan danışmanlık ya da uzmanlık kurumlarına başvurabilmektedir. Bu kurumlar ve uzmanlık alanları ise aile terapisti ya da danışmanı, çocuk terapisti, cinsel terapist, sağlık danışmanı, yaşam koçu, eğitim koçu vb. adlarla karşımıza çıkmaktadır.

YENİ ETİKET

Furedi, altıncı bölümde “Yeni Etiket”, başlığı ile risk bilincinin artmasını ele alan diğer çalışmaların aksine kendisinin bu olgunun gelişimini teknolojik ilerlemeye ya da çevre sorunlarının büyümesine bağlayan yaklaşımı sorguladığını açıklıyor. Ortak değerlerin zayıflaması ya da risk bilincinin artmasında yalnızca basit bir neden-sonuç ilişkisi olamayacağını, risk bilincinin belirli bir ahlak anlayışını içerdiğini, bu anlayışın da güvenliğe tabi davranmayı gerektirdiğini vurguluyor. Ahlakın gerilemesini incelikleriyle ele alan Gertrude Himmelfarb’ın şu sözüne yer veriyor: “Sapkın olan normal kabul edildikçe, normal olan da sapkın hale geliyor”, doğru-yanlış konusunda tüm değerler alt üst oluyor (1994: 66). Furedi, politika, medya ve akademik çevrenin geleneksel ahlaktan tamamen uzak durduklarını, genç kuşakların da geleneksel ahlakı geçmişte kalan bir ideal olarak gördüklerini ve insan ilişkilerindeki denetimin yeni etiket adı altında devam ettiğini anlatıyor. Ayrıca yeni etiketi geçmişte kabul görmeyen ya da lanetlenen davranışların artık kabul edilmesi ile açıklarken, çevre, AIDS, taciz kültürü gibi kavramların artık ihtiyat ahlakı

yaklaşımı ve yeni etiketle ele alındığını belirtiyor. Yeni etiketin Reagen-Theatcher döneminde hız kazanması ile taraftarlarının hayal kırıklığına uğradığını anlatıyor. Bu dönemde çevre, sağlık, güvenlik ve kişisel davranış konularında ortaya çıkan düzenlemelerin geleneksel ahlakı itmesine verilen tepkiler neticesinde “Siyaseten doğruluk” (SD) kavramının ortaya çıktığını ve yeni etiketin geleneksel ahlakı zayıf düşürmesinde toplumsal yapıdaki güçlü dinamiklerin etkisinin önemli yeri olduğunu altını çiziyor (2017: 213).

Yazar, her şeyden önce bir ahlak projesi olan “Siyaseten Doğruluğun Sosyolojisi” adlı alt bölümde: SD’nin en önemli boyutunun insan yaşamının düzenlenmesine yeni bir etiket yapıştırma olduğunu, yeni etiketin savunucularının da kendi ahlaklarını hiç çekinmeden dayatmaya çalıştıklarını vurguluyor. Geleneksel ahlaktan daha müdahaleci olan yeni etiketin liberal ve sol söylemlerle meşrulaştırıldığını, “yardım” ve “destek” amaçlı bir görünüm sergilediğini anlatıyor. Özellikle sağlık kampanyaları ve rehberlik hizmetlerinde bunun çok belirgin olduğunu bireyin özerkliğini boyunduruk altına alan bu mekanizmaların da bireyi pasifize ederek profesyonellere bağımlı hale getirdiğini düşünüyor. Diğer taraftan kilise gibi dini kurumların da yeni etikete uyum sağlamasının, geleneksel ahlak ve yeni etiketin örtüşen noktaları olduğunu belirtiyor (Furedi, 2017: 216-222).

Furedi, (2017: 224-225) ortaya çıkan bu yeni sentezi “Ahlakçı İtki” olarak ele alıyor. Yeni etiketin yükselişi karşısında geleneksel değerlerin geride kalmasının nedenini bu değerlerin kapitalist toplumdaki bireyleşme sürecine çözüm getirememesine bağlıyor. Riskten kaçınma, başkalarını riske atmama, riskli bireylerden korunma gibi insani ilişkileri düzenleyen değerlerin geleneksel benzerlerinden daha az ahlakçı olmayan yeni bir etiket yarattığına dikkat çekiyor. Giddens’in “gündelik yaşamın tekrar ahlaklaştırılmasına yönelik temel itki” dediği, bireyi temel alan projenin esasında, ahlakın doğrudan toplumun kendisine değil belirli bir yaşam tarzına bağlılık demek olduğunu anlatıyor (1991: 225). Ayrıca yazar, yeni etiketin doğrudan bireye hitap etmesinin onu güçlü kıldığını, toplumsal bütünlük meselesinden uzak durarak yeni bir etik ve değer tartışmasına maruz kalmasını da zayıf yönü olarak açıklıyor (Furedi 2017: 226).

Yeni etiketin başarısında geleneksel ahlakın öğeleriyle oluşturulan sentezin katkısı olduğunu düşünen yazar, bütün özellikleri muhafazakâr bağlama oturtulmasa da birçok öğesinin muhafazakâr bağlamda değerlendirilip kabul gördüğünü, bu beklenmedik sentezin doruk noktasının da AIDS konusuyla geliştiğini açıklıyor. AIDS’in başta Tanrı’nın bir cezası ve ahlaksızlık olarak görüldüğünü, yeni etiketle ise ihtiyatlı yaklaşılarak herkes “risk altındadır” ve “güvenli cinsellik” gibi söylemlerle yeniden tanımlandığını aktarıyor (Furedi 2017: 229).

SONUÇLAR: GÜÇSÜZLÜĞÜ KABULLENMEK

Furedi, kitabında; bu sonuç kısmına kadar öznenin zayıflatıldığı konumun altını çizdiğini, özneye önlem almaktan başka seçenek bırakılmadığını ve bu kadercil sosyoloji anlayışının risklerden kaçınan çaresiz insanı ortaya çıkardığını anlattığını belirtiyor. Biyoloji ve kaderciliğin birleşmesi ile determinist bir insan anlayışının kabul gördüğünü, bütün eğilimlerin insanı güçsüzleştirme yönünde ve dayanışmayı zayıflatma sürecinde olumlandığını, medyanın da katkısı ile yabancılaştırmanın da olumlandığını ayrıca birçok akademisyen tarafından da bu şekilde zayıflatılan özneyi aksine kendisinin, güçlenmiş olarak gördüğünü vurguluyor ve bu tür yaklaşımları eleştiriyor. Çünkü özgür ve kendi başına kalmış bireyin eleştirel düşünüş yerine daha çok güvensizlik duygusu altında ezileceğini savunuyor. Furedi, riskin insan davranışlarından kaynaklanan ve teknik bir sorun olarak gösterilmesinin altında yatan gizli bir yaklaşım olduğunu ve insan karakterine dair bu gizli yaklaşıma göre; insanoğlunun yıkıcı bir güce sahip olduğunu ancak gündelik hayatındaki tehlikeleri uzaklaştırmaktan da aciz olduğu düşüncesinin yer aldığı tespitinde bulunuyor (2017: 231-235).

Yazar, medyanın, ölüm ve trajedileri yansıtırken acı çekme boyutuna farklı bir anlam yükleyerek toplumun kurbanlara ahlaki erdemler atfetmesine aracılık ettiğini belirtiyor ve sonuç bölümünde okuyucuya “Acı Çekme Temeline Dayanan Bir Toplum İnşa Etmek” adını verdiği alt başlık ile kapanış bölümünü sunuyor. Toplumsal trajik olaylarda acı çekenlere derin anlam yükleyenleri, “toplum bu hale nasıl geldi” sorusunu sormamakla eleştiriyor. Acı çeken insanın teslimiyeti ve cesaretsizliğinin gelecek nesillere risk almaktan geri durmayı öğreteceğini, öznenin bu şekilde zayıflatılarak yok edilmesinin hümanist projenin önünde büyük bir engel oluşturduğunu ve bu nedenle kitabında risk almanın önemini savunuyor (Furedi, 2017: 236-239). Yazar, özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumsal ilerleme sağlayacağı şeklindeki görüşlerini anlatarak okurları, risk konusunda teknolojik bağlam yerine toplumsal bağlamda düşünmeye davet ediyor.

Kitapta bir sosyolog olarak korku kültürü üzerine sosyolojik ve medyatik değerlendirmeler yapan Furedi, düşüncelerini açıklarken diğer yazarların görüşlerini aktarmayı da ihmal etmiyor. Konuyu her ne kadar Amerika ve İngiltere toplumu üzerinden örneklendirerek dile getirirse de aslında tam da günümüzde yeni bir pandemi sürecinde, tüm dünyada yaşanan korku kültürünü tüm çerçevesiyle yansıtıyor. Güvenliğin yüceltilmesi ile öznenin çöküşünü ters orantılı görerek, ortaya çıkan günümüz risk toplumunda tam bir korku kültürünün hâkim olduğunu, üstelik kahramanın değil kurbanın yüceltilerek daha makbul hale getirildiğini anlatıyor. Medyanın, kullandığı dil ve haber şekliyle öznedeki oluşun çaresizlik ve kendine güvensizlik duygusunun pekiştirildiğini, bu nedenle medyanın toplumsal yapıda korku kültürünün yaygınlaşmasında önemli bir araç rolünde olduğunu vurguluyor. Önerisini ise toplumsal yapıda zayıf ve çaresiz konumdaki öznenin desteklenerek yerine cesur ve risk almaktan korkmayan bir öznenin oluşturulmasından yana yapıyor. Furedi, bu eserle, toplumda risk enflasyonu ve korku kültürü ile kuşatılmış biz öznelerce cesur olmayı ve risk almayı önererek daha derin ve farklı bir bakış açısı kazandırıyor.

KAYNAKÇA

- BECK, U., GIDDENS, A. ve LASH, S. (der.) (1994). *Reflexive Modernisation: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- FUREDI, F. (2017). *Korku Kültürü-Risk Almanın Riskleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FUKUYAMA, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and Creation of Prosperity*. Londra: Hamish Hamilton.
- GIDDENS, A. (1991). *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- HIMMELFARB, G. (1994). “A Demoralized Society: The British/American Experience”. *The Public Interest*. Autumn.
- KARLEN, A. (1995). *Plaque’s Progress: A Social History of Man and Disease*. New York: Random House.
- LASH, S., SZERSZYNSKI, B. & WYNNE, B. (der.) (1996). *Risk, Environment and Modernity: Towards a New Ecology*. Londra: Sage.
- LUBBE, H. (1993). “Security: Risk Perception in the Civilization Process”, Bayerische Ruck (der.) *Risk Is a Construct: Perceptions and Risk Perception*. Munich:Knesebeck.
- LUHMAN, N. (1993). *Risk: A Sociological Theory*. New York: Walter de Gruyter.
- SONTAG, S. (1990). *Illness and its Metaphors*. Londra: Penguin.